

DR. NAGY MELÁNIA*

Elméletek a női bűnözés okairól

1. Bevezetés

Tudományos közhely, hogy a női bűnözés aránya az össz-bűnözésen belül sokkal csekélyebb a férfiakéhoz képest, ezt a következtetést, a látencia körébe nem eső bűncselekményekből lehet megállapítani. Az arányok beszédesek, 80%:20% a férfiak javára.¹ Mind ezek ellenére az ENSZ 1970. évi IV. és 1975 évi V. kongresszusa megállapította, hogy a női bűnözés nem elhanyagolható, nem jelentéktelen.² A nők, mint elkövetők egy külön kategóriát jelentek a férfiak és a fiatalok mellett, számos sajátos jellemzővel és körülménnyel.³ A női bűnözés okainak vizsgálatára számos elmélet született a kriminológia tudományában. A női deviancia ugyanis speciális attitűd, ami nem kapcsolódhat egymáshoz, ennek alapját pedig nem más, mint a nemi sztereotípiák generálják.

2. Nemek közötti különbségek

„Linton meghatározása szerint a szerep az egyén által az adott társadalomban, kultúrában betöltött státuszhoz kapcsolódó viselkedésminta.”⁴ A nemi szerep ebből következően egy pervazív szerepet jelent, amely az egyén összes többi szerepére hatással van, módosítva azok teljesítését, illetve kizárva más szerepek elérhetőségét.⁵ Egy ember nemi identitása meghatározza egyrészt a családban betöltött szerepét, másrésztől

pedig a társadalomban elfoglalt helyét is. „A nemi sztereotípiákat az adott nem által betöltött társadalmi szerep gyakorlásához szükséges jellemzők alkotják.”⁶ Ezek lehetnek leíró, deskriptív jellegűek, ami nem jelent mást, mint, hogy „megmondják”, hogy milyenek a nők és a férfiak, valamint lehetnek preskriptív, vagyis normatív, előíró jellegűek, amikor azt is „megmondják”, milyenek kell lenniük a nőknek és a férfiaknak.

„A nemi sztereotípiák másik fontos jellemzője, hogy nem csak külső kényszerként érvényesülnek. Az énképbe beépülve befolyásolják az önmeghatározást és a saját csoportról alkotott képet is, sőt, rendszerigazoló funkciójuk is van, vagyis hozzájárulnak a status quo fenntartásához azáltal, hogy segítségükkel az emberek megindokolják, igazolják a nemek közötti munkamegosztást, illetve a társadalmi rendet.”⁷

Nemek közötti tipizálás további fontos elhatárolási alapja a biológiai, illetve a társadalmi nem közötti különbségtétel.

A biológiai nemünk a természet által eleve adott és az adott nemre tipikusan jellemző tulajdonságokat öleli fel, benne többek között genetikai, antropológiai, fizikai és részben biológiai alapú pszichológiai és kognitív különbségekkel.⁸ Itt kezdődik az alapvető eltérés férfi, illetve nő között. Jelentős különbségek figyelhetők meg, a külső jegyek vonatkozásában, mint például a testmagasság, testsúly, testalkat. Belső tulajdonságokban is észlelhető a differencia a nemek között, hiszen a nők tipikusan érzékenyebbek, empatikusabbak, türelmesebbek, szemben az ellenkező nemmel ahol az agresszió vagy az erőszak tipikus viselkedési mintaként szerepelnek. A személyiségvonás, a szerepviselkedés, a fizikai megjelenés és a foglalkozás dimenziói mentén a férfiak jellemzői tipikusan a következők: domináns, racionális, objektív gondolkodású, független, dönteni képes, versengő, agresszív, jó vezető, jó képességekkel rendelkezik a matematikában, a természettudományokban és a sportban, jobban érdeklődik a politika.

A nők vonásai ezzel szemben jellemzően: intuitív, alárendeli magát a férfiaknak, érzelmes, szubjektív,

* PhD hallgató, PTE ÁJK, Büntetőjogi Tanszék

¹ Kerezi Klára – Korinek László – Lévay Miklós – Gönczöl Katalin: Kriminológia-Szakkriminológia, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2012.

² Szabó Anna: A női bűnözés az újabb kriminológiai irodalomban. *arsboni.hu*³ Szabó Anna: i. m. *arsboni.hu*

⁴ Gilányi Eszter: Gondolatok a női bűnelkövetés lélektani aspektusairól-különös tekintettel a maskulinitásra. 2. o. <http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Gil%20E1nyi%20Eszter.pdf> (2020.01.15.)

⁵ Csepeli György: Szociálpszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 193. o. hivatkozva Gilányi Eszter: Gondolatok a női bűnelkövetés lélektani aspektusairól-különös tekintettel a maskulinitásra. 2. o. <http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Gil%20E1nyi%20Eszter.pdf> (2020.01.15.)

<http://wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Gil%20E1nyi%20Eszter.pdf> (2020.01.15.)

⁶ Kovács Mónika: Nemi sztereotípiák, nemi ideológiák és karrier aspirációk. In: *Educatio*, 2007. Tavaszi. i. m.: 102. o. hivatkozva: Gilányi Eszter: Gondolatok a női bűnelkövetés lélektani aspektusairól-különös tekintettel a maskulinitásra. 2. o. <http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Gil%20E1nyi%20Eszter.pdf> (2020.01.15.)

⁷ Kovács M.: i. m. 100. o. G.

⁸ Rosta Andrea – Ádám Szilvia: *Női életbejegyzetek*, (L' Harmattan Kiadó, Budapest 2014) 11.

hiszékeny, függő, gondoskodó, áldozatos, ügyes a háztartásban és a gyermekgondozásban.⁹

Az agresszió: „ok nélküli támadást vagy tettelegességet értünk, amely biológiailag meghatározott, genetikai alapú tulajdonsága a legtöbb állatnak, illetve az embernek is.”¹⁰ A köztudat mégis az agressziót inkább a férfi jellemző vonásai közé sorolja, azonban genetikai alapú tulajdonság, mely a nőkbe is kódolva van, viszont, ha egy nő agresszív az teljes megbotránkozást vált ki a társadalomból, míg egy férfi esetében teljesen normális, hétköznapi viselkedési formaként értékelik. A női elkövető így a férfiakhoz képest kétszörös normasértést követ el, mivel a jogi normák megszegésén túl szembeeségül a nőkkel szemben támasztott társadalmi elvárásokkal is.¹¹

A női szerepek tradicionális, illetve „modern” szerepekre bonthatóak tovább, e különbségek alapját a folyamatos fejlődés mellett a nők emancipációja valósította meg. Tradicionális szerepek között szoktuk megemlíteni a nőt, mint szerető, gondoskodó feleséget, a háztartást vezető és a gyermekeit nevelő édesanyát. Ezek a szerepek a családi élethez voltak köthetők. Egy olyan társadalmi berendezkedés, amelyben a nők legfőbb feladata a meleg ebéd elkészítése, takarítás, mosás, gyermek nevelés, azzal volt egyenlő, hogy teljesen megfosztották őket az önrendelkezésüktől. Egy állandó függőségi viszonyban álltak, vagy az apjukkal, vagy a férjükkel. Tiltották a tanítást és a foglalkoztatottságukat is. Elmondható, hogy az elnyomottság, a kiszolgáltatottság és az alárendeltség volt a nők viszonyaira jellemző. Napjainkban már érvényesülést nyer a „gender balance” vagyis a nemek egyenjogúsítása, melynek megvalósítására el is fogadták: „A nemek közötti egyenlőségre vonatkozó cselekvési tervet (2016–2020)”¹²

A mai modern társadalmakban e hierarchikus viszony, tehát feloldódni látszik, azonban még mindig vannak olyan területek, ahol a nők háttérbe szorítása érzékelhető. A tények pedig a következők: „A Magyar Országgyűlésben a képviselők aránya az összes képviselői létszám egytizedét sem éri el. Ők képviselik Magyarország lakosságának 52,5 százalékát, vagyis a nőket.”¹³

3. Elméletek a női bűnözés okairól

Cesare Lombroso és William Ferrero tanai részletesen kifejtik a női bűnözőkről alkotott elképzelésüket. A női bűnözőket abnormális kategóriába sorolja és ezen belül is szörnyetegeknek kezeli őket. Az elmélet szerint a született bűntettesek a prostituáltak. Ennek okaként, ismerteti, hogy egy nőnek ahhoz, hogy bűnözővé váljon, sokkal több gátló erőt kell (anyaság, gyengédség) leküzdenie, mint egy férfinak. 1896-ban írt könyvében a nőket fejlődésben visszamaradt férfinak vallják, akik testi felépítésüket tekintve gyerekesek maradtak. Jellemzőiként hangsúlyozták a pszichológiai alacsonyabbrendűséget, továbbá, hogy konzervatív és gyengédségre, részvételre hajlamos, ugyanakkor időnként előtör kegyetlensége is. Mindemellett hazug, igazságérzete hiányzik, kevesebbet gondolkodik, mint a férfi, ítélő ereje gyenge, és nem tud különbséget tenni igaz és hamis között.¹⁴

Sigmund Freud pszichoanalitikus elmélete szerint, ha a személyiség struktúráját alkotó három tényező működése nem megfelelő, akkor az egyén viselkedése társadalmi normákba ütközhet. Ez a három tényező pedig a következő:

– id (ösztönén): Az „id” a legősibb. Itt szerepelnek az öröklött, a természetünk által meghatározott személytelen, primitív szükségleteket, elemi hajtóerőket, ösztönkésztetéseinket, mint például a libidó, a nemi hajtóerő, vagy a destrudo, a halálvágy. Az „id” mint a „személyiségünk „örömelv” alapján működő tudattalan része voltaképpen forrása a természetes vitalitásnak.”¹⁵

– az ego (én): olyan lelki funkciók sorolhatók közé, mint az emlékezés, észlelés, gondolkodás. Kialakulása annak köszönhető, hogy a neveléssel, szocializációval a gyerek „örömelvi” létezése lassacskán „valóságelvívé” válik, megtanulja az ösztönimpulzusait késleltetni. „Az ego lényegében a személyiség végrehajtó szerve, ő dönti el, hogy mely cselekvések megfelelőek, az »id.« mely impulzusai és milyen módon elégíthetők ki. Az »ego« közvetíti az »id.«, a valóság és a szuperego követelményei között”

– szuperego (felettes én): a kulturális, társadalmi lelkiismeret, amely a morál-, érték- és normarendszereket, gátlásokat jeleníti meg. Ez a szint, amely ellenőrzi. Az ellenőrzése sokrétű idetartozik például a kapcsolataink ellenőrzése más személyekkel vagy a különböző vágyaink kontrollja is. Ezen értékek, a belső normák, a szocializáció során sajátítódnak el.¹⁶

⁹ Nguyen L. L. A.: A nemek szerepe az iskolában. 117–118. o. Gilányi Eszter: Gondolatok a női bűnelkövetés lélektani aspektusairól-különös tekintettel a maszkulinitásra. 2. o. <http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Gil%20E1nyi%20Eszter.pdf> (2020.01.15.)

¹⁰ Dávid Lilla: Az agresszió mint biológiai vagy szocializációs örökség (Rendészeti Szemle 2010/4)61.

¹¹ Gilányi Eszter: Gondolatok a női bűnelkövetés lélektani aspektusairól-különös tekintettel a maszkulinitásra. 3. o. <http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Gil%20E1nyi%20Eszter.pdf> (2020.01.15.)

¹² http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hu/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.10.8.html 2017.01.25

¹³ Gyenese Andrea: Az asszony verve jó? <http://www.nokert.hu/index.php/nk-elleni-erszak/nk-lazadasa/1071-az-asszony-verve-jo-avagy-szuelni-vagy-nem-szuelni-szerintuek-ez-itt-a-kerdes> 2015.11.06.

¹⁴ Gilányi Eszter: Gondolatok a női bűnelkövetés lélektani aspektusairól-különös tekintettel a maszkulinitásra. 3. o. <http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Gil%20E1nyi%20Eszter.pdf> (2020.01.15.)

¹⁵ Korinek László: A XX. század kriminológiai elméletei. In: Gönczöl K. – Korinek L. – Kerezi K. – Lévy M. (szerk.): Kriminológia-Szakkriminológia. CompLex, Budapest, 2006.

¹⁶ Korinek László: i. m. 2006.

A vizsgálat során különbséget kell tennünk a férfiak és a nők szuperegojának fejlődési folyamatában. „A szuperego létrejött a pszichoszexuális fejlődés fallikus szakaszára tehető, mely egyben a férfiasság és nőiesség kialakulásának időszaka is. Az Ödipusz-komplexus együtt jár az attól való félelemmel, hogy az apa az anya iránti vágyakat fia kasztrációjával bosszulja meg. E félelem az apával való azonosulással oldható fel. Az énbe vetített szülői tekintély alkotja a felettes én magját. Ideális esetben az Ödipusz-komplexus teljes megsemmisülése következik be, és létrejöhét a megfelelően fejlett szuperego.” A lányok fejlődése jóval bonyolultabb, mint a férfiaké, a nők felismerik, hogy nem rendelkeznek férfi nemi szervvel, ez péniszirigység kialakulásához vezethet, valamint az anyával szemben ellenséges érzések felszínre kerülésével járnak együtt. Ezt követően három fejlődési irány nyílik meg:

az első: kialakul a normális nőiesség, a második: szexuális gátlás vagy neurózis jön létre míg a harmadik esetben előfordulhat férfiasság-komplexus is, ami homoszexualitáshoz is vezethet.

Látható, hogy a freudi elmélet nem sok jóval kecsegtet a nők esetében, ha azok nem lépnek a nőiessé válás útjára, ennek hiánya esetén hangsúlyozza, hogy a nők deviánssá válnak, ha pedig megfelelően kifejlődik nőiségük, gyengébb erkölcsi érzékük miatt kiszolgáltatottá válnak ösztönkésztetéseik iránt.

Sheldon Glueck és Eleanor Glueck kriminológus házaspár is foglalkozott a női bűnözés rejtelmével, igaz, hogy legfőbb irányvonaluk a fiatalok bűnözési tendenciái voltak, de emellett ők is kidolgoztak egy elméletet a nőkre. „500 női bűnöző” címmel 1934-ben megjelentették vizsgálati eredményeiket. A kutatásukból arra következtettek, hogy a női bűnözés oka, a szexuális kontrollal szembeni lázadás. Hangsúlyozták a deviáns viselkedés kialakulásában a családi problémák közbenső szerepét.

Edvin H. Sutherland differenciális asszociáció elmélete szerint a bűnözés egy tanult viselkedés, mint bármilyen más magatartás. Meglátása szerint a bűnözői attitűdöket közösségi csoportokban szerzik egymástól a tagok. A lányok szigorúbb társadalmi kontroll eredményeként, nem vesznek részt ilyen jellegű csoportosulásokban, így kevesebb esetben válnak bűnözővé mint a férfiak.

Azonban, ha mégis bűnözői életpályára lépnek, akkor is cselekményeik elkövetéseiben az érzelmi indokok állnak. Sok esetben hosszú éveken át őrlődnek, magukba fojtják agressziójukat, amely hatalmas erővel tör fel belőlük. Legtöbbször a nők által elkövetett emberölés hátterében a bosszúvágy, a harag, a gyűlölet, az áldozattól való szabadulási vágy áll. Jellemző még a nők elkövetési módszerére, hogy akkor végeznek áldozatukkal, amikor azok alszanak, gyakran elkábítják őket. Ez utal arra is, hogy félnek a haragjuktól, a megtorlástól, inkább kerülnek a szemtől-szembeni „összezapást”.¹⁷

A nők és férfiak közötti bűnelkövetés jellemző különbségeinek listája:

- a férfiak valamennyi devianciában és bűnözésben magasabb arányban elkövetők mint a nők, kivéve néhány bűncselekményt, ilyen tipikusan a prostitúció és a csecsemőgyilkosság,
- a nemek közötti különbség a súlyosabb, életellenes bűncselekmények esetében nagyobb, mint a kisebb, bagatellcselekmények esetén
- a férfiak a bűncselekmények tipikus és leggyakoribb áldozatai,
- a nők döntő többségében áldozatai szexuális bűncselekményeknek,
- a nők gyakrabban követnek el bűncselekményt hozzátartozóik, gyerekeik, férfi partnerük ellen, mint a férfiak,
- a vagyon elleni, a politikai, a gyűlölet bűncselekmények a férfiak által leggyakrabban elkövetett cselekmények,
- a nők sokkal inkább kapcsolataik védelmében, érzelmi okokból követnek el bűncselekményeket,
- az erőszakos bűncselekmények elkövetése fiatalabb korban kezdődik a férfiaknál, mint a nőknél,
- a nőknél a bűnözés időtartama többnyire két ciklusban zajlik, egy fiatalkori 20–30 év között és egy későbbi 45–60 év között, de nem haladja meg a 10 éves időtartamot,
- a férfiak esetében sokkal gyakoribb a kriminális karrier, az életen át tartó elkövetési magatartás, a többszöri visszaesés,
- a nők a férfakkal szemben, sokkal inkább egyedül vagy rövidebb ideig tartó, időszakos csoportban követik el bűncselekményeiket,
- a nők a bűnbandákban főként kiszolgálói, kísérői szerepet töltenek be,
- gyakran a férfiak hatására, kezdeményezésére kerülnek a nők bűnelkövetési lehetőségek közelébe.¹⁸

4. Összegzés

A felsorakoztatott elméletek nem egy taxatív felsorolását jelentik a női bűnildőzésben kutatók álláspontjainak. Mindösszesen kiemel és bemutat, néhány olyan korábbi elméletet, amely a napjainkban is magyarázatként szolgálhatnak a női bűncselekmények elkövetőinek lelki hátterének a megismerésében. Nincsen olyan elmélet, amelyről egyértelműen megállapítható, hogy kizárólag ez az okozati összefüggés az, amely miatt a nők deviánssá válnak. Álláspontom szerint a nézetek és elméletek összességéből lehet következtetéseket levonni és egyedi, speciális helyzeteket elemezni és megérteni. ■

Irodalomjegyzék

- Dávid Lilla: Az agresszió mint biológiai vagy szocializációs örökség (Rendészeti Szemle 2010/4)61.
- Csepeli György: Szociálpszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 193. o. hivatkozva Gilányi Eszter: Gondolatok a női bűnelkövetés lélektani aspektusairól – különös tekintettel a maszkulinitásra. 2. o. <http://www.unimiskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Gil%E1nyi%20Eszter.pdf> (2020.01.15.)
- Gilányi Eszter: Gondolatok a női bűnelkövetés lélektani aspektusairól-különös tekintettel a maszkulinitásra. 2. o. <http://www.unimiskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Gil%E1nyi%20Eszter.pdf> (2020.01.15.)
- Kerecsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós – Gönczöl Katalin: Kriminológia-Szakkriminológia, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2012.
- Korinek László: A XX. század kriminológiai elméletei. In: Gönczöl K. – Korinek L. – Kerecsi K. – Lévay M. (szerk.): Kriminológia-Szakkriminológia. CompLex, Budapest, 2006.
- Kovács Mónika: Nemi sztereotípiák, nemi ideológiák és karrier aspirációk. In: Educatio, 2007. Tavasz. i. m.: 102. o. hivatkozva: Gilányi Eszter: Gondolatok a női bűnelkövetés lélektani aspektusairól – különös tekintettel a maszkulinitásra. 2. o. <http://www.unimiskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Gil%E1nyi%20Eszter.pdf> (2020.01.15.)
- Nguyen L. L. A.: A nemek szerepe az iskolában. 117-118. o. Gilányi Eszter: Gondolatok a női bűnelkövetés lélektani aspektusairól – különös tekintettel a maszkulinitásra. 2. o. <http://www.unimiskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Gil%E1nyi%20Eszter.pdf> (2020.01.15.)
- Szabó Anna: A női bűnözés az újabb kriminológiai irodalomban. arsboni.hu
- Rosta Andrea – Ádám Szilvia: *Női élethelyzetek*, (L Harmattan Kiadó, Budapest 2014) 11.